

Η μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία: διερεύνηση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων

Εισαγωγή

Η μετάβαση της ΕΕ σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία απαιτεί μια καθαρή βιομηχανική επανάσταση. Η παρούσα έκθεση διερευνά τις πιθανές επιπτώσεις μιας τέτοιας θεμελιώδους κοινωνικοοικονομικής αλλαγής για τις περιφέρειες και τους πληθυσμούς της Ευρώπης, ακολουθώντας μια προσέγγιση ανάλυσης προοπτικών. Τα πορίσματα της έρευνας παρουσιάζονται μαζί με δείκτες πολιτικής που έχουν ως στόχο την επίτευξη μιας δίκαιης μετάβασης που δεν αφήνει κανέναν στο περιθώριο.

Πλαίσιο πολιτικής

Με την έγκριση του ευρωπαϊκού νομοθετήματος για το κλίμα (Ιούνιος 2021), η ΕΕ δεσμεύτηκε να επιτύχει κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, με στόχο τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55 % (σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990) έως το 2030. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, απαιτείται ο θεμελιώδης μετασχηματισμός των συστημάτων ενέργειας, μεταφορών και παραγωγής. Η διαδικασία αυτή θα επηρεάσει τις οικονομίες, τις κοινωνίες, τα εδάφη και τους ανθρώπους. Ταυτόχρονα, απαιτείται αναπροσαρμογή των εργασιακών σχέσεων και των ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών πολιτικών, ώστε να επιτευχθούν δίκαια αποτελέσματα για τους πολίτες της ΕΕ και να εξασφαλιστεί η δημόσια στήριξη της μετάβασης. Ο πόλεμος της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας και η επακόλουθη ενεργειακή κρίση ώθησαν τις κυβερνήσεις να επιταχύνουν την ανεξάρτησή τους από τα εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα. Η ΕΕ, για παράδειγμα, προσπάθησε να τερματίσει την εξάρτησή της από τα ρωσικά ορυκτά καύσιμα με το σχέδιο REPowerEU του 2022, το οποίο περιλαμβάνει εξοικονόμηση ενέργειας, διαφοροποίηση του ενεργειακού εφοδιασμού και ταχύτερη εξάπλωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ωστόσο, καθυστέρησε επίσης τον τερματισμό της εγχώριας παραγωγής πηγών ενέργειας με υψηλή περιεκτικότητα σε άνθρακα.

Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής θεσπίστηκε ως αναγνώριση της κοινωνικοοικονομικής αλλαγής που απαιτεί η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία. Αποσκοπεί στην προώθηση της συνοχής της ΕΕ και στη διατήρηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και της συμπεριληπτικότητας, οι οποίες αποτελούν βασικούς στόχους του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. Ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης, σε συνδυασμό με τη δέσμη «Fit for 55» —η

οποία περιλαμβάνει, κυρίως, το Κοινωνικό Ταμείο για το Κλίμα— παρέχει στήριξη στις περιφέρειες, τους κλάδους, τους εργαζόμενους και τα νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν τα μεγαλύτερα εμπόδια στη μετάβασή τους. Η παρούσα έκθεση διερευνά εάν ενδέχεται να απαιτούνται πρόσθετα μέτρα πολιτικής για τη διασφάλιση δίκαιων αποτελεσμάτων για τις περιφέρειες και τους πληθυσμούς και, κατ' επέκταση, για τη διασφάλιση της συνοχής της ΕΕ.

Βασικά πορίσματα

- Η δίκαιη μετάβαση αναμένεται να οδηγήσει σε καθαρή αύξηση των θέσεων απασχόλησης και να δημιουργήσει νέους επιχειρηματικούς τομείς και υγιέστερο περιβάλλον. Ωστόσο, ενδέχεται να μην υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ ζήτησης και προσφοράς εργασίας εντός των περιφερειών. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να παρέχονται επενδύσεις στην εκπαίδευση, την απόκτηση δεξιοτήτων (ή την επανειδίκευση) και την εξατομικευμένη στήριξη για την επαγγελματική μετάβαση. Επιπλέον, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικές προκλήσεις και ανισότητες, όπως η πόλωση της εργασίας (αύξηση των χαμηλά και υψηλά αμειβόμενων επαγγελμάτων) και η ανεπαρκής κοινωνική πρόνοια.
- Για να αποφευχθεί η επιδείνωση των υφιστάμενων ανισοτήτων, θα πρέπει να παρακολουθούνται συνεχώς τα μέτρα για τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, συμπεριλαμβανομένων των δυσανάλογων επιπτώσεων σε ορισμένες περιοχές. Επιπλέον, θα μπορούσαν να εξεταστούν εντελώς νέα μοντέλα κοινωνικής πρόνοιας για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης και της ισότητας.
- Η τρέχουσα πολιτική προσέγγιση της ΕΕ για τη δίκαιη μετάβαση θα μπορούσε να προσαρμοστεί ώστε να συμπεριλάβει μια στροφή προς την επάρκεια — δηλαδή τον περιορισμό της κατανάλωσης— σε κοινωνικό επίπεδο και πιο τοπικά μοντέλα οικονομίας, όπως οι προσεγγίσεις της κυκλικής οικονομίας. Προϋπόθεση για την επίτευξη αυτών των αλλαγών θα είναι η δίκαιη κατανομή των πόρων.
- Τα μέτρα καινοτομίας που αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων βιωσιμότητας είναι απαραίτητα για τη βιομηχανική αναδιάρθρωση που απαιτείται με σκοπό τη δίκαιη μετάβαση. Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων είναι ζωτικής σημασίας, ιδίως σε περιοχές με εύθραυστα συστήματα καινοτομίας.

- Μια νέα οικονομία που θα κινείται σε πιο τοπικό επίπεδο και θα υιοθετεί τις αρχές της κυκλικής οικονομίας μπορεί να αξιοποιήσει τα περιφερειακά πλεονεκτήματα (φυσικοί, ανθρώπινοι και κεφαλαίοι πόροι) για να περιορίσει την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και τη ρύπανση. Πρέπει να υπάρχουν επαρκή περιθώρια για κοινωνική καινοτομία, ενώ και η οικονομική διαφοροποίηση είναι απαραίτητη ώστε να δημιουργηθούν ευκαιρίες για τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες υπό διάφορες συνθήκες.
- Η βελτίωση των υποδομών είναι βασικός παράγοντας για την επίτευξη των αποτελεσμάτων της δίκαιης μετάβασης για διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές ομάδες, παράλληλα με τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων είναι ζωτικής σημασίας για την αξιοποίηση των κοινωνικών οφελών που αποφέρει η ανανέωση των υποδομών, συμπεριλαμβανομένης της βελτίωσης της δημόσιας υγείας και της ευημερίας, για παράδειγμα μέσω ενεργειακά αποδοτικών κατοικιών και αστικών χώρων πρασίνου.
- Η αποτελεσματική πολυεπίπεδη διακυβέρνηση σε ενωσιακό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο απαιτεί επενδύσεις στη δημιουργία ικανοτήτων και τη συνεπή χρήση μιας ολοκληρωμένης πανευρωπαϊκής βάσης τεκμηρίωσης, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Πρόκειται για βασικό παράγοντα για το είδος της μακροπρόθεσμης συστημικής αλλαγής που απαιτείται για την αναμόρφωση ευρύτερων συστημάτων παραγωγής και κατανάλωσης. Η διασφάλιση ευρείας συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων θα είναι παράγοντας καίριας σημασίας για την επίλυση δυνητικών συγκρούσεων, όπως και η αναδιάρθρωση των θεσμοθετημένων σχέσεων ισχύος μεταξύ του κράτους, του εταιρικού τομέα, των συνδικαλιστικών οργανώσεων και των πολιτών. Πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες των περιφερειακών κοινωνικοοικονομικών συστημάτων και τα συνήθη μειονεκτήματα των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων.

Δείκτες πολιτικής

- Στις πολιτικές συζητήσεις, θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες, καθώς και στα οφέλη της μετάβασης. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να συνηγορήσει υπέρ της αλλαγής και να δημιουργήσει την ικανότητα διακυβέρνησης και τις πολιτικές συνθήκες που απαιτούνται για την επίτευξη δίκαιης μετάβασης.
- Απαιτείται στρατηγική συνεργασία μεταξύ των δημόσιων αρχών, των κοινωνικών εταίρων και της κοινωνίας των πολιτών, ώστε να εξασφαλιστεί η στρατηγική συνοχή της μετάβασης σε όλες τις ευρωπαϊκές περιφέρειες και σε όλους τους οικονομικούς τομείς. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει την πραγματοποίηση αλλαγών στον τρόπο ζωής και στα πρότυπα κατανάλωσης, καθώς και την παροχή αξιόπιστων πληροφοριών στο κοινό, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τα διαφορετικά σημεία εκκίνησης για τις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες.
- Η δημόσια πολιτική θα πρέπει να διαδραματίσει μεγαλύτερο ρόλο στην εξασφάλιση και τη δίκαιη κατανομή των πόρων σε έναν κλιματικά ουδέτερο κόσμο, προωθώντας μεταξύ άλλων, τις άμεσες επενδύσεις και περιορίζοντας την εξάρτησή της από μηχανισμούς κατανομής που βασίζονται στην αγορά. Με τον τρόπο αυτό θα εξασφαλιστούν δίκαια αποτελέσματα για τις διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες και τις ευρωπαϊκές περιφέρειες.
- Στις περιφέρειες θα πρέπει να ενσωματώνονται διαφορετικές προοπτικές και ολοκληρωμένες ικανότητες συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, ώστε να αποφεύγονται για τους πληθυσμούς των περιφερειών οι επιζήμιες επιπτώσεις που οφείλονται στην υπερβολικά μακρόχρονη εξάρτηση από την παραδοχή της «διατήρησης της υφιστάμενης κατάστασης», ενώ παράλληλα θα πρέπει να αξιοποιείται ο τομέας της εκπαίδευσης, ώστε οι άνθρωποι να ευαισθητοποιηθούν για το θέμα της μετάβασης.
- Υπάρχει ανάγκη να εξασφαλιστούν μέσα βιοπορισμού και στήριξη για όλες τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες, μεταξύ άλλων κατά τη διάρκεια περιόδων επανειδίκευσης και επαγγελματικής μετάβασης. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να επαγρυπνούν για αναδυόμενες τάσεις πώλωσης της απασχόλησης και για την ενίσχυση των υφιστάμενων τάσεων.
- Οι οικονομικές ευκαιρίες που προκύπτουν από τη μετάβαση πρέπει να είναι προσβάσιμες σε όλους μέσω της ενίσχυσης της συλλογικής εκπροσώπησης των εργαζομένων σε όλα τα επίπεδα, μεταξύ άλλων για τα νέα περιβάλλοντα και τις νέες μορφές εργασίας, και μέσω της ανάπτυξης ικανοτήτων κοινωνικού διαλόγου, ενώ παράλληλα θα πρέπει να διαμορφώνουν ενεργά τις καταναλωτικές επιλογές ώστε αυτές να ευθυγραμμιστούν με τα νέα οικονομικά μοντέλα μέσω της συνεργασίας με τους πολίτες.
- Πρέπει να παρέχεται κοινωνικά δίκαιη και ισότιμη πρόσβαση σε υποδομές για βασικές ανάγκες, όπως η στέγαση, οι μεταφορές και η ψηφιακή συνδεσιμότητα, ώστε να εξασφαλίζονται ευρύτερες ευκαιρίες μετάβασης, οι οποίες μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας.
- Οι ικανότητες και οι πόροι των περιφερειών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στις προσαρμοσμένες πορείες μετάβασης για τις διάφορες περιφέρειες, συμπεριλαμβανομένης της δύναμης και της σύνθεσης της βιομηχανικής βάσης, της φύσης και της ανθεκτικότητας των δημόσιων υπηρεσιών και των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και των μηχανισμών κοινωνικού διαλόγου.
- Πρέπει να καλλιεργηθούν σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των πληθυσμών, των οργανισμών διακυβέρνησης και του ιδιωτικού τομέα, ώστε να αξιοποιηθούν όλοι οι διαθέσιμοι περιφερειακοί πόροι και να προωθηθεί και να χρησιμοποιηθεί ένα περιφερειακό σύστημα καινοτομίας για την οικονομική διαφοροποίηση και την προσέλκυση νέων οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιοχή.
- Πρέπει να διασφαλιστεί η αναγκαία επενδυτική και διοικητική ικανότητα, ώστε όλες οι περιφέρειες να μπορούν να παρέχουν στους πολίτες τις κατάλληλες υποδομές και να προσφέρουν υποστήριξη με την αξιοποίηση της καινοτομίας και των λύσεων για την οικοδόμηση κοινοτικού πλούτου, όπως η ανάπτυξη (εν μέρει) κοινοτικών πράσινων οικονομικά προσίτων κατοικιών.
- Οι περιφέρειες θα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για την ενσωμάτωση της διαφάνειας, συμπεριλαμβανομένης της αποδεδειγμένα αποτελεσματικής χρήσης του δημόσιου χρήματος, της συμμετοχής σε πολιτικές διαδικασίες και της αντιμετώπισης των κατεστημένων συμφερόντων, με στόχο την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την προώθηση νέων μορφών κοινωνικοοικονομικής συνεργασίας.

Περισσότερες πληροφορίες

Η έκθεση με τίτλο «Μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία: διερεύνηση των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων» είναι διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://eurofound.link/ef23021>

Υπεύθυνος έρευνας: Hans Dubois

information@eurofound.europa.eu